

Olga Wasiuta

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
orcid.org/0000-0003-0481-1567

Raszyzm jako neofaszystowska ideologia Rosji Władimira Putina

Streszczenie

W artykule autorka charakteryzuje raszyzm, który pojawił w Federacji Rosyjskiej za czasów prezydentury Władimira Putina i który w zasadzie nie różni się znacząco od faszyzmu czy stalinizmu, próbując zniszczyć tych, którzy nie popierają ideologii „russkogo mira”. Autorka podkreśla, że raszyzm jest rodzajem totalitarnej, faszystowskiej ideologii i praktyki społecznej rosyjskiego reżimu końca XX – początku XXI wieku, symbiozą podstawowych zasad faszyzmu i stalinizmu. Raszyzm jest podstawą barbarzyńskiej geopolityki Rosji ukierunkowanej na okupację i aneksję innych państw, często naznaczonej pieczęcią „zbierania ziem rosyjskich”, oraz opiera się na lokalnej kolaboracji i wsparciu rosyjskiej piątej kolumny. Raszyzm to postmodernistyczna mieszanka, na którą składają się: szowinistyczny wielkoruski światopogląd dawno wymarłego imperium rosyjskiego, nostalgia za Związkiem Radzieckim, odwetowe nastawienie poradzieckich sił bezpieczeństwa, pseudohistoryczne wypowiedzi Putina, a także prawosławie z jednoczesnym uhonorowaniem Mikołaja II i Józefa Stalina. Dzięki publikacjom amerykańskiego historyka Timothy’ego Snydera i wielu innych publicystów raszyzm stał się terminem określającym ideologię reżimu Putina.

Słowa kluczowe: raszyzm, stalinizm, ideologia, reżim Putina, reżim Federacji Rosyjskiej XXI wieku

Wprowadzenie

W XXI wieku globalna sytuacja dotycząca wojen i bezpieczeństwa bardzo się zmieniała; powstał nowy model porządku światowego, w którym stare zagrożenia minęły, a nowe stały się bardziej niebezpieczne. Federacja Rosyjska realizuje strategię mającą na celu zniszczenie obecnego europejskiego systemu bezpieczeństwa, w którym zbrojna agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i zniszczenie jej państwowości jest jednym z etapów realizacji tej strategii. Ukraina znajduje się pod złożoną presją ze strony Federacji Rosyjskiej, która obejmuje działalność polityczną, gospodarczą, energetyczną, informacyjną, wojskową i wywiadowczo-dywersyjną.

Zmasowana inwazja Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku zapoczątkowała pierwszą poważną wojnę w wielobiegunowym systemie międzynarodowym. Pełnoskalowa wojna Federacji Rosyjskiej z Ukrainą radykalnie zmieniła postrzeganie rosyjskiego zagrożenia dla ukraińskiej państwowości, obnażając egzystencjalny charakter złożonego i wieloaspektowego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Niezależnie od tego, jak cele wojny z Ukrainą są formułowane i przedstawiane przez rosyjskie kierownictwo, głównym celem Kremla pozostaje zniszczenie Ukrainy jako niepodległego państwa, zniszczenie jej infrastruktury wojskowej i cywilnej oraz aneksja jej terytoriów.

Świat stanął przed nową poważną próbą, podobną do tych, które przeszedł już w XX wieku. Otóż najpierw społeczność światowa walczyła z faszyzmem, a potem stalinizmem. Teraz pojawiła się nowa ideologia, którą można warunkowo nazwać rasyzmem. W zasadzie rasyzm nie różni się znacząco od faszyzmu czy stalinizmu. W pierwszym przypadku Hitler eksterminował wszystkich „fałszywych” Aryjczyków na całym świecie, aby chronić interesy „prawdziwych” Aryjczyków. W drugim przypadku Józef Stalin eksterminował wszystkich, którzy nie popierali ideologii komunistycznej. A teraz Rosja, która początkowo walczyła informacyjnie i ideologicznie, popiera wszystkie metody na całym świecie (w tym militarne), żeby zniszczyć tych, którzy nie popierają ideologii „ruskiego mira”¹. Na przykładzie Ukrainy można zobaczyć, że ideologia ta

¹ *Russkij mir* – rosyjska neoimperialna geopolityczna doktryna ekspansji Rosji (najpierw na obszarze WNP) epoki rządów putinowskich. Jest podstawą ideologiczną historycznego rewanżu – agresji militarnej w celu restauracji Rosji w granicach ZSRR z 1991 r. oraz zwrotu swojej „strefy wpływów” (państw-kolonii i satelitów w Europie, na Kaukazie i w Środkowej Azji) do 1917 (tj. do klęski Rosji w I wojnie światowej). Niektórzy obserwatorzy uważają, że projekt *russkij mir* jest kompletnym analogiem lub kompilacją nazistowskiej Trzeciej Rzeszy; O. Wasiuta, „*Russkij mir*” jako narzędzie imperialnej polityki Kremla, „Przegląd Geopolityczny”, 2017, t. 21, s. 67–87.

kontynuuje najgorsze tradycje faszyzmu i stalinizmu oraz przewiduje jej realizację wszelkimi środkami.

Raszyzm to dziwna postmodernistyczna mieszanka, na którą składają się: szowinistyczny wielkoruski światopogląd dawno wymarłego imperium rosyjskiego, nostalgia za Związkiem Radzieckim, odwetowe nastawienie porażonych sił bezpieczeństwa, pseudohistoryczne wypowiedzi Putina, a także prawosławie z jednoczesnym uhonorowaniem Mikołaja II i Stalina. Dzięki publikacjom amerykańskiego historyka Timothy'ego Snydera i dziesiątek innych publicystów raszyzm stał się właściwie terminem określającym ideologię reżimu Putina.

Początki raszyzmu i jego założenia

Termin „raszyzm” powstał przez połączenie angielskiego słowa *Russia* (Rosja) z międzynarodowym słowem „faszyzm” i oznacza rosyjski faszyzm. Raszyzm jest rodzajem totalitarnej, faszystowskiej ideologii i praktyki społecznej rosyjskiego reżimu końca XX – początku XXI wieku, symbiozą podstawowych zasad faszyzmu i stalinizmu². Jest podstawą barbarzyńskiej geopolityki Rosji, ukierunkowanej na okupację i aneksję innych państw, często naznaczoną pieczęcią „zbierania ziem rosyjskich” oraz opiera się na lokalnej kolaboracji i wsparciu rosyjskiej piątej kolumny.

W ideologii raszyzmu w przedziwny sposób połączyły się poglądy na świat postrzegany jako totalna walka o przetrwanie z pretensjami do wysokiej duchowości, do której – według raszystów – nie jest zdolna wznieść się reszta świata. Jednocześnie ideologia ta stanowi kwintesencję uległości, pochlebstwa i chamstwa³. Oddzielne przejawy kultury świata zachodniego (np. legalizacja prostytucji, prawa mniejszości seksualnych i narkouzależnionych) są wykorzystywane przez Rosjan do usprawiedliwiania „braku duchowości” u innych narodów lub, odwrotnie, jako dowód na cywilizacyjną przynależność Rosji do wspólnoty krajów cywilizowanych. Raszyzm jest połączeniem koncepcji „ścieżki specjalnej”, o której dużo mówili bolszewicy, z nazistowską ideą wyższości, lecz nie rasowej, a duchowej, która co w rezultacie dało morderczą mieszankę zwaną „światem rosyjskim” („ruskim mirem”)⁴.

² М. Міщенко, *Звичайний фашизм. Росія демонструє всі 14 ознак фашизму за Умберто Еко*, 22.02.2022, <https://uain.press/articles/zvichajnij-fashizm-72045> [dostęp 21.05.2023].

³ А. Скобов, «Циммервальдская левая», 22.03.2014, <http://www.graniru.org/blogs/free/entries/227015.html> [dostęp 21.05.2023].

⁴ А. Кафтан, *Почему рашизм обречен на забвение*, „Власть денег”, 2015, № 5.

Raszyzm to antyintelektualizm, czyli krytyka, ograniczanie i represjonowanie intelektualistów jako agentów Zachodu i nosicieli zachodnich wartości. W tym sensie intelektualiści i działacze publiczni są uznawani za agentów Zachodu, wyśmiewani, cenzurowani i represjonowani aż do publicznego ukarania i fizycznego zniszczenia przez reżim Putina. Wymownym przykładem jest publicznie udowodnione zatrucie bojową substancją Nowiczok rosyjskiego lidera opozycji Aleksieja Nawalnego w sierpniu 2020 roku.

Rosyjski faszysta i ideolog raszyzmu Aleksandr Dugin w książce *Podstawy geopolityki* (*Основы геополитики*), która wywarła znaczący wpływ na rosyjskie elity wojskowe, policyjne i polityki zagranicznej, argumentował, że Ukraina powinna zostać zaanektowana przez Rosję, ponieważ

Ukraina jako państwo nie ma żadnego znaczenia geopolitycznego, szczególnego znaczenia kulturowego ani uniwersalnego, nie ma unikalności geograficznej, nie ma wyłączności etnicznej, jej pewne ambicje terytorialne stanowią ogromne zagrożenie dla całej Eurazji i bez rozwiązania problemu ukraińskiego jest ogólnie bezsensowne mówić o polityce kontynentalnej. Ukraina nie powinna pozostać niezależna, chyba że jest to kordon sanitarny, co byłoby niedopuszczalne⁵.

Książka mogła mieć wpływ na politykę zagraniczną Władimira Putina, która ostatecznie doprowadziła do rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 roku⁶.

Wojska rosyjskie rekrutowały grupy neonazistowskie podczas inwazji na Ukrainę. Niemiecki wywiad potwierdza zaangażowanie przynajmniej dwóch grup neonazistowskich: „Rosyjska liga cesarska” („Российский имперский легион”) i „Rusycz” („Русич”) w wojnie przeciwko Ukrainie.

Raszyzm (niekiedy używa się też termin „rusyzm”) to ideologia polityczna i praktyka społeczna rządzącego reżimu Federacji Rosyjskiej w XXI wieku⁷. Podstawą raszyzmu, który już w pełni przekształcił się w oficjalną ideologię, są jego idee:

- wielkomocarstwowy szowinizm, arogancja i nietolerancja dla elementów kulturowych innych narodów;

⁵ A. Дугин, *Основы геополитики*, <https://vector-eurasia.ru/books/Dugin.Geopolitika.pdf>, s. 216 [dostęp 17.05.2023].

⁶ B. Mccandless Farmer, *Aleksandr Dugin: The far-right theorist behind Putin's plan*, 12.04.2022, <https://www.cbsnews.com/news/aleksandr-dugin-russia-ukraine-vladimir-putin-60-minutes-2022-04-12> [dostęp 17.05.2023]; J.B. Dunlop, *Aleksandr Dugin's foundations of geopolitics demokratizatsiya*, 31.01.2004, https://web.archive.org/web/20160607175004/https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_12_1/John%20Dunlop%20Aleksandr%20Dugin's%20Foundations%20of%20Geopolitics.pdf [dostęp 17.05.2023].

⁷ А. Скобов, «Циммервальдская левая»...

- brak szacunku dla suwerenności sąsiadów;
- „wyższość” narodu rosyjskiego nad innymi narodami, będącego wobec nich „starszym bratem”;
- agresywna nienawiść do innych ludzi, których opinia odbiega od typowej propagandy Federacji Rosyjskiej;
- osobliwa „misja cywilizacyjna” Rosjan (np. koncepcja Moskwy jako trzeciego Rzymu) i ekspansjonizm;
- pogarda dla jednostki, chęć rozpuszczenia jednostki w „większości” i jednocześnie stłumienia „mniejszości”;
- zaniedbanie praw człowieka;
- totalitaryzm i imperializm w stylu sowieckim;
- geopolityczne instrumenty wpływu, przede wszystkim szantaż krajów europejskich w zakresie dostaw i cen energii (gazu i ropy);
- wykorzystywanie rosyjskiego prawosławia i potężnej propagandy do oddziaływania na politykę światową;
- potęga militarna w stosunku do krajów znajdujących się w sferze wpływów Federacji Rosyjskiej⁸.

Termin „rasyzm” został po raz pierwszy wprowadzony przez Aleksandra Hercena w książce „Przeszłość i myśli” (1868) w formie „rosjanizm” na oznaczenie ekstremistycznego nurtu w moskwofilstwie. Odrodzenie tego terminu jest zasługą prezydenta Czecheńskiej Republiki Iczkerii Dżokhara Dudajewa, który w 1995 roku stwierdził:

Rusyzm jest szczególną formą ideologii mizantropijnej, opartej na wielkomo-carstwowym szowinizmie, pełnej bezduchowości i niemoralności. Różni się od znanych form faszystowskiego, raszyzmu, nacjonalizmu, szczególnego okrucieństwa, zarówno wobec człowieka, jak i natury. Zasada działania to niszczenie wszystkiego i wszystkich, taktyka spalonej ziemi. Charakteryzuje się schizofreniczną formą manii panowania nad światem. Posiadając niewolniczą psychologię, pasożytuje na fałszywej historii na okupowanych terytoriach i uciskanych narodach. Rusyzm charakteryzuje się ciągłym terroryzmem politycznym, prawnym i ideologicznym⁹.

⁸ М. Міщенко, *Звичайний фашизм...*; Д. Дудаев, *Что такое русизм?*, <http://chechenews.com/1-12398> [dostęp 21.05.2023]; *Слово «рашизм» запропонували внести до Оксфордського та Кембриджського словників*, 9.05.2022, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/slovo-rashizm-hochut-vnesti-do-oxfordskogo-ta-kembridzkogo-slovnivkiv-novini-ukrajini-50240569.html> [dostęp 17.05.2023]; В. Мараев, Ю. Гуз, *Рашизм, или почему россияне – новые нацисты*, 23.03.2022, <https://voxukraine.org/ru/rashyzm-uly-pochemu-rossyane-novye-natsisty> [dostęp 17.05.2023]; О. Леусенко, *Рашизм как идеология кремля*, <https://web.archive.org/web/20201209015348/https://oleg-leusenکو.livejournal.com/38604.html?nojs=1> [dostęp 19.05.2023].

⁹ Д. Дудаев, *Что такое русизм...*

Termin „rasyzm” stał się bardziej powszechny w nieformalnych kręgach w 2008 roku podczas rosyjskiej agresji na Gruzję. Druga fala rozprzestrzeniania się tej nazwy miała miejsce podczas nielegalnej aneksji Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską¹⁰, zestrzelenia Boeinga 777 pod Donieckiem 17 lipca 2014 roku¹¹ oraz początku rosyjsko-ukraińskiego konfliktu politycznego i militarnego w 2014¹². Międzynarodowe rozpowszechnienie tego terminu nastąpiło po rozpoczęciu zakrojonej na szeroką skalę rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 roku¹³.

Rasyzm stał się cechą polityki Rosji od czasu upadku Związku Radzieckiego. Jednocześnie pełni funkcję zastępczą w stosunku do religii, dając adeptowi poczucie zaangażowania w walkę dobra ze złem, wypełniając jego egzystencję sensem, usprawiedliwiając trudy i ofiary, jakie niesie w rzeczywistości, uwalniając go od kompleksu niższości. Geneza formowania się rasyzmu jako ideologii powinna obejmować większość konfliktów i wojen w suwerennych państwach wchodzących wcześniej w skład ZSRR:

- konflikt naddniestrzański (1992),
- pierwsza wojna rosyjsko-czeczeńska (1994),
- druga wojna rosyjsko-czeczeńska (1999–2000),
- wojna rosyjsko-gruzyńska (2008),
- wojna rosyjsko-ukraińska (2014–2024).

Rasyzm jest uzasadnieniem barbarzyńskiej geopolityki Federacji Rosyjskiej mającej na celu okupację i aneksję terytoriów innych państw. Polityka ta, często opatrzona pieczęcią „zbioru ziem ruskich”, opiera się na lokalnym kolaboracjonalizmie i wsparciu rosyjskiej piątej kolumny. Podszywa się pod antyfaszizm, ale ma faszystowską twarz i istotę¹⁴.

Rasyzm to quasi-ideologia będąca kontrowersyjną mieszanką imperializmu, wielkomocarstwowego szowinizmu i religijnego tradycjonalizmu, oparta

¹⁰ Л. Тыха, *Рашизм – не пройдет, или трудно быть человеком*, 9.03.2014, <https://k-z.com.ua/myr/29882-rashizm-ne-projdet-ili-trudno-byt-chelovekomn> [dostęp 19.05.2023].

¹¹ *Томенко назвал борьбу с „рашизмом” новым серьезным мировым испытанием*, 18.07.2014, <https://news.obozrevatel.com/politics/56781-tomenko-nazval-borbu-s-rashizmom-novym-sereznyim-mirovyim-ispytaniem.htm> [dostęp 19.05.2023].

¹² T. Snyder, „*God is a Russian*”, 5.04.2018, <https://reees.macmillan.yale.edu/news/timothy-snyder-god-russian> [dostęp 15.05.2023]; М. Міщенко, *Рашизм і фашизм: знайдіть дві відмінності*, 3.03.2023, <https://uain.press/articles/rashizm-i-fashizm-znajdit-dvi-vidminnosti-1551222> [dostęp 21.05.2023].

¹³ *Ukraine’s parliament declares “rashism” national ideology of Russia*, 2.05.2023, <https://novayagazeta.eu/articles/2023/05/02/ukraine-s-parliament-declares-rashism-national-ideology-of-russia-en-news> [dostęp 15.05.2023].

¹⁴ Р.М. Ключник, *Розвиток теорії та практики демократії: ретроспективний аналіз*, <http://www.zgroup.com.ua> [dostęp 19.05.2023].

głównie na nostalgii za sowiecką przeszłością. Sprzeciwia się zachodnim, liberalno-demokratycznym wartościom i instytucjom, w szczególności wolnym wyborom oraz innym prawom i wolnościom obywatelskim. Ideologia rasyzmu opiera się na nienawiści i zawiści wobec zachodnich demokracji: Europy, Stanów Zjednoczonych, Kanady itp. W centrum tej ideologii znajduje się kult przywódcy narodowego, który przywrócił Rosji „wielkość”.

Ideologia rasyzmu łączy poglądy na świat traktowany jako pole totalnej, brutalnej walki o przetrwanie z pretensjami do wysokiej duchowości, której według rasyzmu reszta świata nie jest w stanie dorównać. Raszyzm opiera się na odrzuceniu cywilizacji zachodniej, która sprzeciwia się rozwojowi cywilizacji rosyjskiej (eurazjatyckiej). Jest to połączenie koncepcji „specjalnej ścieżki”, o której tak dużo mówili bolszewicy, z nazistowską ideą pierwszeństwa, jednak nie rasowego, ale duchowego, co w efekcie dało śmiertelną mieszankę zwaną „ruskim mirem”.

U podstaw rasyzmu, który jest już w pełni uformowany w oficjalnej ideologii Rosji, leżą: zaprzeczenie rządów prawa i zatwierdzenie prawa siły, brak szacunku dla suwerenności sąsiadów oraz samostanowienie przez arbitralność i przemoc. Podstawowym przejawem rasyzmu jest agresywna nienawiść do innych ludzi, których opinia odbiega od typowej propagandy Federacji Rosyjskiej. Ogólnie rzecz biorąc, cechy te, odziedziczone po Złotej Ordzie, są nieodłączne od każdego rządu rosyjskiego. Jednym z fundamentów rasyzmu jest ideologia rosyjskiej cerkwi prawosławnej o „boskim wyborze” Rosjan¹⁵.

Raszyzm jako quasi-ideologia zawiera eklektyczną syntezę idei rosyjskiego nacjonalizmu, prawosławia, imperializmu, neokolonializmu, szowinizmu, faszyzmu, rasizmu i ksenofobii.

Charakterystyczne cechy rasyzmu:

- wodzostwo, autokracja, kult wodza narodowego, faktyczne ustanowienie dyktatury, ucieleśnione w silnej prezydenturze Putina i sztywnym reżimie politycznym, który nie jest kontrolowany przez społeczeństwo oraz opiera się na służbach specjalnych i aparacie policyjnym¹⁶;
- wykorzystanie idei „ruskiego mira” jako technologii jednoczenia ponadnarodowej społeczności mówiących po rosyjsku i podziwiających tzw. kulturę

¹⁵ O. Леусенко, *Почему русские всех ненавидят? Даже себя*, 4.05.2014, <https://web.archive.org/web/20201209160042/https://oleg-leusenko.livejournal.com/1394936.html?nojs=1> [dostęp 19.05.2023].

¹⁶ К. Дорошенко, *„Русский мир” – ересь чи неонацизм?*, 31.03.2022, <https://suspilne.media/222989-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozбираetsa-kostantin-dorosenko> [dostęp 16.05.2023].

rosyjską; legitymizacja politycznej, kulturalnej i religijnej ekspansji na przestrzeni poradzieckiej;

- demonstracyjny cynizm mesjanistyczny, który ma na celu dyskredytację uniwersalnych wartości ludzkich oraz demokratycznych procedur i standardów; propagowanie wyższości Federacji Rosyjskiej nad całym światem;
- podkreślenie decydującej roli rosyjskiego prawosławia, które jest religijnym fundamentem reżimu;
- eklektyczne połączenie ortodoksyjnych, militarnych, sowieckich, radykalnych nacjonalistycznych i imperialnych symboli i idei;
- heroizacja i sakralizacja rosyjskiego stylu życia;
- podszywanie się pod antyfaszyzm, manipulacyjne usprawiedliwianie okupacji i aneksji terytoriów państw sąsiednich;
- usprawiedliwienie agresywnej wojny i zbrodni wojennych przeciwko narodowi ukraińskiemu¹⁷.

Przejawy rasyzmu:

- nietolerancja wobec kultury i wyborów cywilizacyjnych innych narodów;
- przeciwstawienie się europejskim wartościom liberalno-demokratycznym; powrót retoryki walki z „wrogim Zachodem” z okresu zimnej wojny;
- nienawiść do dysydentów, których opinia nie pokrywa się z propagandą państwową; podżeganie do wrogości, piętnowanie wszystkich dysydentów jako szpiegów i zdrajców;
- presja ekonomiczna na inne kraje i ogólnie na Europę;
- szantaż nuklearny mający na celu zastraszenie społeczności światowej;
- orientacja na bierność mas, pogardę dla jednostki oraz łamanie praw i wolności człowieka; narzucanie przemożonego kolektywizmu; sprowadzanie roli narodu do poziomu głosowania na tego samego kandydata i partię polityczną; wykorzystywanie środków administracyjnych i systematyczne fałszowanie wyników wyborów;
- wykorzystanie Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej jako narzędzia geopolitycznego wpływu oraz moralnego i duchowego uświęcenia antynarodowych, imperialistycznych działań rosyjskiego rządu;
- agresywna propaganda państwowa wspierająca rządzący reżim;
- symbolika eklektyczna: symbole prawosławia i symbole komunistyczne byłego ZSRR, narracja o „nieśmiertelnym pułku”, łańskie litery „Z” i „V” itp.;

¹⁷ В.П. Горбатенко, *Рашизм* [y:] *Велика українська енциклопедія*, <https://vue.gov.ua/Рашизм> [dostęp 24.05.2023].

- użycie siły militarnej, regionalnej kolaboracji i separatyzmu pod hasłem „zbierania ziem rosyjskich”¹⁸.

Obecnie raszyzm jest ideologiczną podstawą putinizmu¹⁹. Nowoczesna Federacja Rosyjska charakteryzuje się głębokim zakorzenieniem w świadomości społecznej sowieckiej mentalności. Termin „raszyzm” jest obecnie używany przez ukraińskich dziennikarzy, prezenterów telewizyjnych i liderów opinii. Używa go również w swoich przemówieniach prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełeński. Co więcej, zagraniczne środki masowego przekazu zaczynają wyjaśniać to słowo swoim odbiorcom. Dziś wszystko wskazuje na to, że Rosja XXI wieku, w swojej ideologii i metodach walki, jest reinkarnacją faszyzmu, który odrodził się w postaci raszyzmu.

Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy Ołeksij Daniłow opowiada się za używaniem słowa „raszyzm” w znaczeniu rosyjsko-putinowskiego faszyzmu, aby opisać rosyjską agresję na Ukrainę. Stwierdził też, że raszyzm to nowe zjawisko w historii i jest znacznie gorsze niż faszyzm:

Dzisiaj chciałbym zaapelować do wszystkich dziennikarzy, aby używali słowa „raszyzm”, ponieważ jest to nowe zjawisko w historii świata, które pan Putin stworzył ze swoim krajem – współcześni raszyści, którzy niewiele różnią się od faszystów. Wyjaśnię dlaczego: bo wcześniej nie było możliwości zniszczenia miast tyłoma bombami lotniczymi, takim sprzętem, nie było takiej siły. Teraz są zupełnie inne zdolności i wykorzystują je jako nieludzkie²⁰.

23 kwietnia 2022 roku prezydent Zełeński stwierdził, że „to, co robi Rosja, to nie tylko nazizm, ale raszyzm”:

Ponieważ przez te wszystkie 80 lat, jeśli przeanalizować, takiego barbarzyństwa na naszym kontynencie po prostu nie było. Dlatego raszyzm jest pojęciem, które znajdzie się w podręcznikach historii, w Wikipedii, będzie studiowany na uczelniach. A za biurkami małe dzieci na całym świecie wstaną i powiedzą, kiedy zaczęła się raszyzm, na jakiej ziemi i kto wygrał walkę o wolność z tym straszliwym pojęciem²¹.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Putinizm [ros. *путинизм*] – ustrój społeczny, ekonomiczny i polityczny Rosji ukształtowany podczas politycznego przywództwa W. Putina od 2000 r. Jest to spersonalizowana realizacja raszyzmu, która ma wiele cech. W szczególności putinizm szeroko wykorzystuje przebranie „antyfaszyzmu”, wybiórczo nazywając „nazistami” wszystkich tych, którzy nie popierają rosyjskiego imperializmu.

²⁰ *Рашизм – нове явище, вони вже перевершили фашистів – Данілов про жорстокість окупантів*, 11.03.2022, https://24tv.ua/rashizm-nove-yavishhe-voni-vzhe-perevershili-fashistiv-danilov_n1902145 [dostęp 12.05.2023].

²¹ Є. Кізілов, *Зеленський: слово „рашизм” увійде в підручники з історії в усьому світі*, 23.04.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/23/7341654> [dostęp 12.05.2023].

Podejście do rasyzmu wśród naukowców

Po prawie dwóch latach od momentu inwazji rosyjskiej na Ukrainę słowo „rasyzm” weszło do ukraińskich środków masowego przekazu, choć było używane już wcześniej, i to nie tylko w Ukrainie. 14 kwietnia 2022 roku, w warunkach zakrojonej na szeroką skalę wojny Federacji Rosyjskiej z Ukrainą, Rada Najwyższa Ukrainy uznała Rosję za państwo terrorystyczne z totalitarnym reżimem neonazistowskim i zakazała jej propagandy, a także propagandy aktu rosyjskiej agresji na Ukrainę. Wraz ze zbrodniami popełnionymi przez armię rosyjską duży wpływ na tę decyzję miała radykalizacja ideologii rasyzmu.

W maju 2022 roku Komitet Rady Najwyższej Ukrainy ds. Polityki Humanitarnej i Informacyjnej poparł inicjatywę ukraińskich naukowców, dziennikarzy, politologów i całego społeczeństwa obywatelskiego, aby promować i uznać termin „rasyzm” na szczeblu krajowym i międzynarodowym. W związku z tym ukraińscy przedstawiciele sfery informacji i komunikacji złożyli oficjalne podanie o włączeniu do oficjalnych słowników języka angielskiego w Oksfordzie i Cambridge słowa *ruscism/rashism/russism* (rasyzm), aby opisać ideologię rosyjskiego reżimu, który rozpoczął wojnę i popełnił zbrodnie wojenne w Ukrainie, Gruzji, Czeczenii i Syrii²².

A już 2 maja 2023 roku Rada Najwyższa Ukrainy oficjalnie uznała rasyzm za „odmianę ideologii totalitarnej”, a jednocześnie ideologię państwową Rosji²³. Zgodnie z definicją Rady rasyzm to

[...] militarizm, kult osobowości wodza i sakralizacja instytucji państwowych, samouwielbienie Federacji Rosyjskiej przez brutalny ucisk i/lub zaprzeczanie istnienia innych narodowości, narzucanie języka i kultury rosyjskiej innym narodom, propaganda doktryny „rusckiego mira”, systemowe naruszanie norm i zasad prawa międzynarodowego, suwerennych praw innych państw, ich integralności terytorialnej oraz granic uznanych przez społeczność międzynarodową²⁴.

²² Слово «рашизм» запропонували внести...

²³ Верховна Рада України прийняла Постанову „Про Заяву Верховної Ради України „Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких”, Прес-служба Апарату Верховної Ради України, 2 травня 2023, <https://www.rada.gov.ua/news/razom/236006.html> [dostęp 11.05.2023]; Верховна Рада ухвалила відповідну Постанову про Заяву Верховної Ради України «Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких», № 9101, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> [dostęp 11.05.2023].

²⁴ Ukraine's parliament declares...

W uzasadnieniu do projektu uchwały przyjętej 2 maja 2023 roku raszyzm nazywa się „rosyjskim faszyzmem”. Rada Najwyższa Ukrainy zwróciła się do: ONZ, Parlamentu Europejskiego, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Zgromadzenia Parlamentarnego OBWE, NATO, a także rządów i parlamentów innych krajów, wzywając do „poparcia potępienia ideologii, polityki i praktyki raszyzmu”. Ukraiński parlament wezwał także społeczność międzynarodową do potępienia raszystowskiego reżimu prezydenta Rosji Władimira Putina jako „zbrodniczego” oraz do podjęcia „realnych działań, które umożliwią pociągnięcie wojskowego i politycznego kierownictwa Rosji do odpowiedzialności” za wojnę w Ukrainie²⁵.

Wśród przejawów raszyzmu ukraińscy deputowani wymieniają m.in.: „systemowe łamanie praw człowieka i podstawowych wolności”, „kult władzy i militarystyki”, „kult osobowości przywódcy i sakralizacja państwa instytucje”, „samowywyższanie się Rosji i Rosjan w wyniku brutalnego ucisku i/lub negowania istnienia innych narodów”²⁶.

Chociaż raszyzm to termin, którego Gruzini zaczęli używać w 2008 roku, a Ukraińcy w 2014, to dopiero w latach 2022–2023 wszedł do zachodniego dyskursu. W dużej mierze stało się to za sprawą artykułów amerykańskiego historyka Timothy’ego Snydera. Jego książka *Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem*²⁷, opublikowana w 2010 roku, opisująca ludobójstwo spowodowane przez nazizm i komunizm w latach 1933–1945, znalazła historyczną kontynuację w bieżących wydarzeniach na tych samych „skrwawionych ziemiach”. Ale powodem tego był nowy reżim, który powstał w Rosji dziesiątki lat po Hitlerze i Stalinie pod sztandarem „antyfaszystów”.

22 kwietnia 2022 roku Snyder opublikował artykuł w „The New York Times Magazine”, w którym opisał historię, przesłanki i specyfikę językową terminu „raszyzm”. Według Snydera termin „jest użyteczną konceptualizacją światopoglądu Putina”. Zauważył, że „Ukraińcy dużo wcześniej niż zachodni analitycy zauważyli w ciągu ostatniej dekady tendencję Rosjan do faszyzmu”, a świat zachodni ma tendencję do ignorowania centralnego przykładu odradzającego się faszyzmu, jakim jest reżim Putina w Federacji Rosyjskiej. Członkowie rosyjskiej elity, przede wszystkim sam Putin, coraz bardziej polegają na faszystowskich

²⁵ Ibidem.

²⁶ Р. Гончаренко, Д. Билык, „Рашизм” и война в Украине. Что говорят в Германии, 6.05.2023, <https://www.dw.com/ru/raszyzm-i-vojna-v-ukraine-cto-govorot-v-germanii-o-resenii-rady/a-65531821> [dostęp 16.05.2023].

²⁷ T. Snyder, *Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem*, Świat Książki, Warszawa 2015.

koncepcjach, usprawiedliwiając wojnę w Ukrainie²⁸. Oto atrybuty rasyzmu według Snydera: „kult wodza i kult zmarłych, państwo korporacyjne (państwo, w którym wielkie korporacje kontrolowane przez rząd mają wpływ ekonomiczny), mityczna przeszłość, cenzura, teorie spiskowe, scentralizowana propaganda, a teraz wojna i zniszczenie”²⁹.

Odnosząc się szerzej do reżimu, Snyder pisze:

[...] prominentni rosyjscy faszyci mają dostęp do środków masowego przekazu podczas wojen, w tym tej. Członkowie rosyjskiej elity, przede wszystkim sam Putin, w coraz większym stopniu odwołują się do koncepcji faszystowskich. [...] samo usprawiedliwianie przez Putina wojny w Ukrainie jest chrześcijańską formą faszyzmu³⁰.

Po tym artykule Snyder napisał w maju 2022 roku esej „Musimy to powiedzieć. Rosja jest faszystowska”³¹. Według niego „wielu waha się przed myśleniem o współczesnej Rosji jako faszystowskiej, ponieważ stalinowski Związek Radziecki określił się jako antyfaszystowski”. Stwierdza, że kluczem do zrozumienia dzisiejszej Rosji jest „elastyczność Stalina wobec faszyzmu”:

Ponieważ radziecki antyfaszyzm oznaczał tylko uznanie wroga, zaferował faszyzmowi tylne drzwi, przez które można było wrócić do Rosji. [...] Faszyci, którzy nazywają innych ludzi „faszystami”, to faszyzm doprowadzony do nielogicznej skrajności jako kult szaleństwa. [...] [To jest] zasadnicza praktyka putinowska³².

To skrajny punkt zniekształcania rzeczywistości przez szerzenie nienawiści, w której propaganda jest podstawą. Snyder pisze: „Nazwałem go [reżim Putina] «schizofaszyzmem» [*schizofascism*]. Ale Ukraińcy mają najbardziej eleganckie sformułowanie: nazywają go rasyzmem [*ruscism*]³³.”

Kilku badaczy o sowieckich lub rosyjskich korzeniach twierdziło, że Rosja przekształciła się w państwo faszystowskie lub że faszyzm najlepiej opisuje rosyjski system polityczny, zwłaszcza po inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku. Na przykład w 2017 rosyjski akademik Władisław Inozemtsev uznał, że Rosja jest państwem faszystowskim we wczesnym stadium rozwoju, tym samym

²⁸ Idem, *The war in Ukraine has unleashed a new word*, “The New York Times Magazine”, 22.04.2022, <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html> [dostęp 15.05.2023].

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Idem, *We should say it: Russia is fascist*, “The New York Times”, 19.05.2022, <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> [dostęp 15.05.2023].

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

określając obecny rosyjski reżim polityczny jako faszystowski³⁴. Tomasz Kamusella, polski badacz nacjonalizmu i etniczności, oraz Allister Heath, dziennikarz „The Daily Telegraph”, opisują obecny rosyjski autorytarny reżim polityczny jako faszyzm Putina³⁵. Mikhail Iampolski z New York University, Alexander John Motyl z Rutgers University w Newark i inni scharakteryzowali obecne państwo rosyjskie jako faszystowskie³⁶, ale szersza grupa politologów nie akceptuje jeszcze tej definicji. Jednocześnie w samej Rosji ta analiza staje się coraz bardziej powszechna, wspierana nie tylko przez wielu działaczy politycznych, ale także niektórych znanych uczonych.

Według Motyla rosyjski faszyzm ma następujące cechy:

- niedemokratyczny system polityczny, różny zarówno od tradycyjnego autorytaryzmu, jak i totalitaryzmu;
- etatyzm i hipernacjonalizm;
- hipermęski kult najwyższego przywódcy (podkreślenie jego odwagi, bojowości i sprawności fizycznej);
- ogólne poparcie społeczne dla reżimu i jego przywódcy³⁷.

Punktem wyjścia dla większości obserwatorów jest uderzające podobieństwo między obecną rosyjską rzeczywistością polityczną a najczęstszymi definicjami faszyzmu. Jak uważa Inozemtsev, Rosja zbliża się do klasycznego państwa faszystowskiego, charakteryzującego się bardziej państwowym korporacjonizmem niż antyliberalnym nacjonalizmem. Dlatego Rosja bardziej przypomina Włochy Mussoliniego czy Hiszpanię Franco niż Trzecią Rzeszę, szczególnie Trzecią Rzeszę w czasie wojny, kiedy mobilizacja zlikwidowała przepaść między wolną przestrzenią prywatnej przedsiębiorczości a państwowym kierowaniem gospodarką, jeśli nie pełną kontrolą³⁸.

Niestety, Rosja nigdy nie zastanawiała się nad tragediami totalitaryzmu i – w przeciwieństwie do Ukrainy – nie zdekomunizowała swojego totalitarnego dziedzictwa sowieckiego. Właśnie to był główny powód powstania i szybkiego rozwoju raszyzmu we współczesnej Rosji, zarówno wśród elit politycznych, jak

³⁴ V. Inozemtsev, *Putin's Russia: A moderate fascist state*, 23.01.2017, <https://www.the-american-interest.com/2017/01/23/putins-russia-a-moderate-fascist-state> [dostęp 16.05.2023].

³⁵ T. Kamusella, *Putin's fascism*, 6.03.2022, <https://wachttyrz.eu/putins-fascism> [dostęp 16.05.2023]; A. Heath, *Putin's monstrous new fascism has destroyed the globalised world order*, „The Daily Telegraph”, 9.03.2022, <https://www.telegraph.co.uk/news/2022/03/09/putins-monstrous-new-fascism-has-destroyed-globalised-world> [dostęp 16.05.2023].

³⁶ M. Iampolski, *Putin's Russia is in the grip of fascism*, 3.09.2015, <https://www.newsweek.com/putins-russia-grip-fascism-312513> [dostęp 16.05.2023]; A.J. Motyl, *Imperial Ends: The Decline, Collapse And Revival of Empires*, Columbia University Press, New York 2001.

³⁷ A.J. Motyl, *Imperial Ends...*

³⁸ V. Inozemtsev, *Putin's Russia...*

i intelektualno-kulturalnych. Będzie to ciągle zagrożenie dla porządku światowego i pokoju, dopóki nie nastąpi globalne potępienie sowieckiej ideologii komunistycznej i jej spadkobiercy, rasyzmu.

W lipcu 2022 roku amerykański politolog Francis Fukuyama stwierdził, że reżim Putina w Rosji bardziej niż cokolwiek innego przypomina reżim nazi-stowskich Niemiec (których jedyną ideologią był skrajny nacjonalizm), ale jednocześnie jest „mniej zinstytucjonalizowany i kręci się tylko wokół jednego człowieka: Władimira Putina”³⁹.

Rosja pod rządami Putina „jest wyraźnie zamkniętą i represyjną dyktaturą” – powiedział Sheri Berman, profesor nauk politycznych Columbia University, który bada populizm i faszyzm. „Ale istnieje wiele różnych rodzajów dyktatur, a faszystowska [...] jest tylko jedną z nich”⁴⁰.

Stanley Payne, emerytowany profesor historii University of Wisconsin i autor wielu książek o europejskim faszyzmie, powiedział, że Rosja Putina „nie jest odpowiednikiem faszystowskich reżimów z II wojny światowej, ale jest najbliższą analogią do faszyzmu, jaką można znaleźć od tego czasu w każdym większym kraju”⁴¹.

Według Andreeasa Umlanda, eksperta Sztokholmskiego Centrum Studiów Europy Wschodniej, nazwanie rosyjskiej ideologii „rasyzmem” daje możliwość „stworzenia terminu” uwzględniającego rosyjską charakterystykę i odejścia od powszechnych, ale nie zawsze uzasadnionych porównań z niemieckim narodowym socjalizmem. Jednocześnie Umland zauważa, że rasyzm nie jest jeszcze w pełni ukształtowany, a w miarę jak staje się bardziej radykalny, jego międzynarodowe użycie może się rozszerzyć⁴².

W Niemczech i innych krajach zachodnich termin „faszyzm” jest używany do opisanie ideologii, która rozwinęła się we Włoszech w pierwszej połowie XX wieku i rozprzestrzeniła się na Hiszpanię i kilka innych krajów. To, co wydarzyło się w samych hitlerowskich Niemczech, nie jest nazywane faszyzmem, jak to było w tradycji sowieckiej, ale narodowym socjalizmem. Na tym tle niemiecki historyk Martin Schulze Wessel, profesor Uniwersytetu Monachijskiego i specjalista od Europy Wschodniej, uważa termin „rasyzm” za uzasadniony: „To polityczna decyzja ukraińskiego parlamentu, którą można zrozumieć

³⁹ F. Fukuyama, *Russia “resembles Nazi Germany”*, 20.07.2022, <https://www.dw.com/en/francis-fukuyama-russia-now-resembles-nazi-germany/video-62538492> [dostęp 12.05.2023].

⁴⁰ Р. Гончаренко, Д. Бильк, „Рашизм” и война в Украине...

⁴¹ *Does fascism, racism, or Putinism rule in Russia today? The essence is the same, to step on someone's neck*, <https://czechia.postsen.com/trends/126527/Does-fascism-racism-or-Putinism-rule-in-Russia-today-The-essence-is-the-same-to-step-on-someone%E2%80%99s-neck.html> [dostęp 12.05.2023].

⁴² Р. Гончаренко, Д. Бильк, „Рашизм” и война в Украине...

w czasie wojny”. Według niego termin „raszyzm” wskazuje na „podobieństwo do faszyzmu, ale jednocześnie podkreśla rosyjską specyfikę”: „jest podobieństwo, ale nie tożsamość”. Schulze Wessel wśród podobieństw widzi kult jednostki, kult przemocy i „w pewnym stopniu militarizm”. Jednocześnie zauważa, że jedną z różnic jest wrodzony antysemityzm narodowego socjalizmu⁴³.

Rosyjski politolog Andriej Pionkowski twierdzi, że ideologia raszyzmu jest pod wieloma względami podobna do niemieckiego nazizmu, a przemówienia i polityka prezydenta Rosji Putina przypominają idee Hitlera⁴⁴. Według ukraińskiego polityka Mykoły Tomenka, raszyzm jest ideologią mizantropijną, która nie różni się istotnie treścią od faszyzmu czy stalinizmu. Rosja, która początkowo prowadziła walkę tylko informacyjną i ideologiczną, obecnie na całym świecie popiera wszelkie metody (również militarne) w celu zniszczenia tych, którzy nie popierają ideologii „rusского mira” i dąży do jej realizacji za wszelką cenę⁴⁵.

Według rosyjskiego historyka Aleksandra Skobowa, raszyzm jest eklektyczną mieszanką wielkomocarstwowego szowinizmu, nostalgii za sowiecką przeszłością i obskurantystycznego prawosławia. Raszyzm charakteryzuje się także pogardą dla jednostki, chęcią rozpuszczenia jednostki w „większości” i stłumienia mniejszości. Raszyzm cechuje niewiara w procedury demokratyczne, ponieważ „wszystko to jest tylko narzędziem subtelnej manipulacji” (sam raszyzm preferuje ordynarną manipulację). Raszyzm polega na tym, że „duch ludu” i „wyższy interes ogólny” przejawiają się nie przez formalne mechanizmy wyborcze, ale w sposób irracjonalny, mistyczny – przez przywódcę, który stał się takim, ponieważ zdołał zniszczyć wszystkich innych⁴⁶.

W polityce zagranicznej raszyzm przejawia się w naruszaniu zasad prawa międzynarodowego, narzucaniu światu swojej wersji prawdy historycznej wyłącznie na korzyść Rosji, nadużywaniu prawa weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ itp. W polityce wewnętrznej przejawami raszyzmu są m.in.: łamanie praw człowieka do wolności myśli, prześladowanie członków „ruchu dysydenckiego”, wykorzystywanie mediów do dezinformacji swoich obywateli⁴⁷.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Путин будет захватывать новые территории, чтобы проложить путь к Балканам / эксперты, <http://www.ru.tsn.ua/svit/putin-budet-zahvatyvav-novye-territorii-chtoby-prolozhit-put-k-balkanam-eksperty-356507.html> [dostęp 15.05.2023].

⁴⁵ М. Тomenko, У XXI столітті з'явилася нова чума – „рашизм”, 18.07.2014, <https://web.archive.org/web/20141222093700/http://vikka.ua/novini/95648-mikola-tomenko-u-hhi-stolitti-zyavilasya-nova-chuma-rashizm.htm> [dostęp 19.05.2023].

⁴⁶ А. Скобов, «Циммервальдская левая»...

⁴⁷ Б. Дем'яненко «Рашизм» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу, „Studia Politologica Ukraino-Polona”, 2018, вип. 8, с. 35–40; О. Костенко, Що таке «рашизм»? „День”, 2014, 18 березня.

22 maja 2023 roku na posiedzeniu Zgromadzenia Parlamentarnego NATO w Luksemburgu zbrodnie Rosji przeciwko Ukrainie zostały uznane za ludobójstwo, a reżim terrorystyczny Federacji Rosyjskiej został po raz pierwszy na międzynarodowym forum nazwany rasyzmem:

Zgromadzenie Parlamentarne NATO uznało zbrodnie Rosji przeciwko Ukrainie za ludobójstwo, a reżim terrorystyczny w Federacji Rosyjskiej za rasyzm. Jednocześnie. Ta niezwykle mocna deklaracja będzie miała daleko idące konsekwencje polityczne. Ponadto Zgromadzenie Parlamentarne NATO wezwało rządy swoich krajów do otwartego ogłoszenia na szczycie w Wilnie, że Ukraina zostanie członkiem Sojuszu⁴⁸.

Podsumowanie

Tak więc rasyzm – jako mizantropijna ideologia – jest eklektyczną mieszanką imperializmu, neokolonializmu, szowinizmu wielkomocarstwowego, religijności, tradycjonalizmu i nostalgii za sowiecką przeszłością. W dzisiejszych czasach rasyzm zasilany jest ideologicznie przez niedemokratyczny reżim putinowski.

Rasyzm jako ideologiczna podstawa putinizmu i putinizm jako typ autorytarnego reżimu politycznego obecnej Federacji Rosyjskiej mogą istnieć nawet po utracie władzy (rezygnacja, ucieczka, naturalna lub gwałtowna śmierć itp.) przez Putina. W tym przypadku rolę postaci kluczowej tego systemu zamiast ojca założyciela będzie odgrywał jego następca.

Podsumowując, badacze uważają rasyzm za:

- ideologię neonazistowską typu wodzowskiego, która wykorzystuje w swojej retoryce i polityce idee, apele, obrazy i cele szowinistyczne, faszystowskie, rasistowskie, ksenofobiczne;
- schizofaszyzm, doprowadzony do skrajności jako „kult wyparcia się rozumu”, sposób podżegania do nienawiści, „apogeum triumfu woli nad myślą”;
- mizantropijne podłoże ideologiczne putinizmu, polegające na dezinformacji własnego narodu i narzucaniu światu własnej wersji prawdy historycznej;
- przejaw zbiorowej socjopatii, która opiera się na złudzeniach i usprawiedliwia dopuszczalność wszelkiej dowolności w imię fałszywie interpretowanych interesów rosyjskiego społeczeństwa;
- agresywny rewanżyzm z zestawem gotowych formuł, swoistymi zaklęciami;

⁴⁸ Є. Чернів, *Парламентська Асамблея НАТО визнала злочини росії проти України геноцидом і використала термін расизм*, 22.05.2023, <https://www.rada.gov.ua/news/rasom/236785.html> [dostęp 25.05.2023].

- przejściowe zjawisko reakcyjne, które stoi na drodze do jedności i postępu ewolucyjnego współczesnego cywilizowanego świata.

Według stanu z czerwca 2022 roku publikacje na temat rasyzmu ukazały się w 25 językach, a przyjęcie przez Radę Najwyższą uchwały w sprawie rasyzmu po prostu potwierdziło realia używania tego terminu, które dziś rozwinęło się w Ukrainie, a częściowo także w światowym dyskursie naukowym. Autorzy tego dokumentu starali się podać najbardziej instrumentalną definicję rasyzmu, która byłaby najwygodniejsza dla politycznego użycia tego terminu, także w komunikacji z partnerami międzynarodowymi. Wskazywali, że jej przyjęcie po raz kolejny konsoliduje międzynarodową uwagę na wydarzeniach w Ukrainie i pomoże w tworzeniu swoistej ideologicznej jedności proukraińskiej koalicji. Celem ukraińskich ustawodawców było pragnienie wprowadzenia termin „rasyzm” do użyciu politycznego, dziennikarskiego i kulturowego w różnych językach świata, aby po raz kolejny pokazać ludziom, że Rosja aktywnie stosuje te praktyki faszystowskiego reżimu, który werbalnie potępia.

Bibliografia

- Does fascism, racism, or Putinism rule in Russia today? The essence is the same, to step on someone's neck*, <https://czechia.postsen.com/trends/126527/Does-fascism-racism-or-Putinism-rule-in-Russia-today-The-essence-is-the-same-to-step-on-someone%E2%80%99s-neck.html> [dostęp 12.05.2023].
- Dunlop J.B., *Aleksandr Dugin's foundations of geopolitics demokratizatsiya*, 31.01.2004, https://web.archive.org/web/20160607175004/https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_12_1/John%20Dunlop%20Aleksandr%20Dugin's%20Foundations%20of%20Geopolitics.pdf [dostęp 17.05.2023].
- Fukuyama F., *Russia "resembles Nazi Germany"*, 20.07.2022, <https://www.dw.com/en/francis-fukuyama-russia-now-resembles-nazi-germany/video-62538492> [dostęp 12.05.2023].
- Heath A., *Putin's monstrous new fascism has destroyed the globalised world order*, "The Daily Telegraph", 9.03.2022, <https://www.telegraph.co.uk/news/2022/03/09/putins-monstrous-new-fascism-has-destroyed-globalised-world> [dostęp 16.05.2023].
- Iampolski M., *Putin's Russia is in the grip of fascism*, 3.09.2015, <https://www.newsweek.com/putins-russia-grip-fascism-312513> [dostęp 16.05.2023].
- Inozemtsev V., *Putin's Russia: A moderate fascist state*, 23.01.2017, <https://www.the-american-interest.com/2017/01/23/putins-russia-a-moderate-fascist-state> [dostęp 16.05.2023].
- Kamusella T., *Putin's fascism*, 6.03.2022, <https://wachttyrz.eu/putins-fascism> [dostęp 16.05.2023].

- Mccandless Farmer B., *Aleksandr Dugin: The far-right theorist behind Putin's plan*, 12.04.2022, <https://www.cbsnews.com/news/aleksandr-dugin-russia-ukraine-vladimir-putin-60-minutes-2022-04-12> [dostęp 17.05.2023].
- Motyl A.J., *Imperial Ends: The Decline, Collapse And Revival of Empires*, Columbia University Press, New York 2001.
- Snyder T., "God is a Russian", 5.04.2018, <https://reeses.macmillan.yale.edu/news/timothy-snyder-god-russian> [dostęp 15.05.2023].
- Snyder T., *We should say it: Russia is fascist*, "The New York Times", 19.05.2022, <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> [dostęp 15.05.2023].
- Snyder T., *The war in Ukraine has unleashed a new word*, "The New York Times Magazine", <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html> [dostęp 15.05.2023].
- Ukraine's parliament declares "Rashism" national ideology of Russia*, 2.05.2023, <https://novayagazeta.eu/articles/2023/05/02/ukraine-s-parliament-declares-rashism-national-ideology-of-russia-en-news> [dostęp 15.05.2023].
- Wasiuta O., „*Russkij mir*” jako narzędzie imperialnej polityki Kremla, „Przegląd Geopolityczny”, 2017, t. 21, s. 67–87.
- Верховна Рада України прийняла Постанову „Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»*”, Прес-служба Апарату Верховної Ради України, 2 травня 2023, <https://www.rada.gov.ua/news/razom/236006.html> [dostęp 11.05.2023].
- Верховна Рада ухвалила відповідну „Постанову про Заяву Верховної Ради України «Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких»*”, № 9101, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41531> [dostęp 11.05.2023].
- Гончаренко Р., Билык Д., „*Рашизм*” и война в Украине. Что говорят в Германии, 6.05.2023, <https://www.dw.com/ru/raszyzm-i-vojna-v-ukraine-cto-govorot-v-germanii-o-resenii-rady/a-65531821> [dostęp 16.05.2023].
- Горбатенко В.П., *Рашизм* [у:] *Велика українська енциклопедія*, <https://vue.gov.ua/Рашизм> [dostęp 24.05.2023].
- Дем'яненко Б., «*Рашизм*» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу, „*Studia Politologica Ukraino-Polona*”, 2018, Вип. 8, с. 35–40.
- Дорошенко К., „*Русский мир*” – ересь чи неонацизм?, 31.03.2022, <https://suspilne.media/222989-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozбираetsa-kostantin-dorosenko> [dostęp 16.05.2023].
- Дудаев Д., *Что такое русизм?*, <http://chechenews.com/1-12398> [dostęp 21.05.2023].
- Ідеологія рашизму має бути засуджена світом, як нацизм і фашизм*, 8.03.2022,

- <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3424149-ideologia-raszyzmu-mae-buti-zasadzена-svitom-ak-nacizm-i-fasizm-istorik.html> [dostęp 21.05.2023].
- Кафтан А., *Почему рашизм обречен на забвение*, „Власть денег”, 2015, № 5.
- Кізілов Є., *Зеленський: слово „рашизм” увійде в підручники з історії в усьому світі*, 23.04.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/23/7341654> [dostęp 12.05.2023].
- Ключник Р.М., *Розвиток теорії та практики демократії: ретроспективний аналіз*, <http://www.zgroup.com.ua> [dostęp 19.05.2023].
- Костенко О., *Що таке «рашизм»?*, „День”, 2014, 18 березня.
- Леусенко О., *Почему русские всех ненавидят? Даже себя*, 4.05.2014, <https://web.archive.org/web/20201209160042/https://oleg-leusenko.livejournal.com/1394936.html?nojs=1> [dostęp 19.05.2023].
- Мараєв В., Гуз Ю., *Рашизм, или почему россияне – новые нацисты*, 23.03.2022, <https://voxukraine.org/ru/rashyzm-yly-pochemu-rossyyane-novye-natsysty> [dostęp 17.05.2023].
- Мищенко М., *Звичайний фашизм. Росія демонструє всі 14 ознак фашизму за Умберто Еко*, 22.02.2022, <https://uain.press/articles/zvichajnij-fashizm-72045> [dostęp 21.05.2023].
- Мищенко М., *Рашизм і фашизм: знайдіть дві відмінності*, 3.03.2023, <https://uain.press/articles/rashizm-i-fashizm-znajdit-dvi-vidminnosti-1551222> [dostęp 21.05.2023].
- Путин будет захватывать новые территории, чтобы проложит путь к Балканам / эксперты*, [http://www.ru.tsn.ua/svit/putin-budet-zahvatyvav-novye-territorii-chtoby-prolozhit-put-k-balkanam-eksperty-356507.html](http://www.ru.tsn.ua/svit/putin-budet-zahvatyvav-novye-territorii-chtoby-prolozhit-put-k-balkanam-eksperty) [dostęp 15.05.2023].
- Рашизм – нове явище, вони вже перевершили фашистів. Данілов про жорстокість окупантів*, 11.03.2022, https://24tv.ua/rashizm-nove-yavishhe-voni-vzhe-perevershili-fashistiv-danilov_n1902145 [dostęp 12.05.2023].
- Скобов А., *«Циммервальдская левая»*, 22.03.2014, <https://graniru.org/blogs/free/entries/227015.html> [dostęp 21.05.2023].
- Слово «рашизм» запропонували внести до Оксфордського та Кембридзького словників*, 9.05.2022, <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/slovo-rashizm-hochut-vnesti-do-oxfordskogo-ta-kembridzko-slovniv-novini-ukrajini-50240569.html> [dostęp 17.05.2023].
- Томенко М., *У XXI столітті з'явилася нова чума – „рашизм”*, 18.07.2014, <https://web.archive.org/web/20141222093700/http://vikka.ua/novini/95648-mikola-tomenko-u-hhi-stolitti-zyavilasya-nova-chuma-rashizm.htm> [dostęp 19.05.2023].
- Томенко назвал борьбу с „рашизмом” новым серьезным мировым испытанием*, 18.07.2014, <https://news.obozrevatel.com/politics/56781-tomenko-nazval-borbu-s-rashizmom-novyim-sereznyim-mirovyim-ispytaniem.htm> [dostęp 19.05.2023].
- Тыха Л., *Рашизм – не пройдет, или трудно быть человеком*, 9.03.2014, <https://k-z.com.ua/myr/29882-rashizm-ne-projdet-ili-trudno-byt-chelovekom> [dostęp 19.05.2023].

Чернев Є., *Парламентська Асамблея НАТО визнала злочини росії проти України геноцидом і використала термін рашизм*, 22.05.2023, <https://www.rada.gov.ua/news/razom/236785.html> [dostęp 25.05.2023].